

AMOR I DESIG EN LA POESIA DE MARIÀ VILLANGÓMEZ

Bernat Joan Marí

ABSTRACT: His poetry is full of desire in different fields: freedom, love, poetry.

KEY WORDS: Desire for freedom, liberal Catalanist, desire for love, desire for poetical fullness, epic desire.

RESUM: Una poesia plena de desig en diferents camps: llibertat, amor, poesia, desig de plenitud poètica, desig èpic.

PARAULES CLAU: desig de llibertat, liberal catalanista, desig amorós, desig de plenitud poètica, desig èpic..

Les ubicacions de caire acadèmic que s'han fet del poeta eivissenc Marià Villangómez i les estratègies classificatòries que realitzen, habitualment, els historiadors de la literatura han provocat que el nostre poeta tenguí una imatge de «poeta de paisatge», fins i tot de «poeta fred, una mica distanciat de la seua pròpia substància humana»... Moltes vegades s'ha situat la poesia de Marià Villangómez dins l'anomenada Escola Mallorquina. La majoria dels crítics, així mateix, reconeixen el fet que Villangómez va ser influït per la poesia noucentista, i, molt especialment, pel mestratge (sempre reconegut pel poeta eivissenc) de Josep Carner.

La visió estereotipada que tenim de la poesia villangomeziana ens portaria, ara mateix, a considerar-la com a paisatgística, desapassionada, contemplativa, classicitzant, harmoniosa, tranquil·la, mediterrània, illenca, visual, plàstica... Se'm podrien acudir alguns termes més per definir la poesia de Villangómez, però crec que els adjectius aplicats ja diuen alguna cosa dels estereotips que corren sobre Marià Villangómez entre el que podríem anomenar «el gran públic».

Però, sota l'escorça d'aquesta poesia aparentment més noucentista, hi glateix la passió d'un poeta que sempre va mostrar-se extraordinàriament tímid i púdic. Villangómez feia per manera d'expressar-se sempre dins els límits del que ell mateix considerava com a decorós, i, per tant, no resultava absència de passió allò que era expressat de manera extraordinàriament polida. Sia'm permès l'estirabot: dir que no hi ha passió en la poesia de Marià Villangómez seria equiparable a dir, posem per cas, que no n'hi ha en la de Carles Riba.

A través dels diversos poemaris de Marià Villangómez podem desgranar diverses tipologies de disseny: disseny de llibertat, disseny amorós, disseny en si mateix (com a tema poètic), disseny d'assolir plenitud poètica, disseny èpic...

Disseny de llibertat

Villangómez comença a escriure de molt jove, i ben aviat es troba amb el cataclisme que va suposar la guerra de 1936-39. La cultura catalana entrarà en la nit de la dictadura. Villangómez, molt crític amb amplis corrents de la República, també ho serà (ben subtilment), amb la manca de llibertat de la dictadura. Quin espai quedava per a un liberal catalanista?

El poeta d'Eivissa expressarà aquest disseny de llibertat, d'una manera, com hem apuntat abans, ben subtil, ja al seu poemari *Elegies i paisatges*, de 1949. El sisè poema d'aquest poemari –titulat «Regrés»– ja és, significativament, encapçalat per aquesta citació contundent del gran Ausiàs March: «tot quant jo veig i sent, dolor me torna».

Aparentment, Marià Villangómez senzillament fa un poema expressant el seu retorn a Eivissa, després d'haver passat temps fora (primer, durant la guerra; després, com a mestre, a Mallorca i a Cornellà de Llobregat). El poeta hi fa una bella descripció dels llocs, però, al final del poema hi apareix, amb tota la seua cruesa, l'efecte que li fa la nova situació en què es trobava:

«No; la vostra bellesa contemplo inalterada,
primavera, murs, cases, vells carrers i jardins.
Mes la constant presència, amb l'angúnia amagada,
fa mal, i ja el meu goig és dolor sang endins.»

Aquest «dolor sang endins» acompanyarà Villangómez durant bona part de la seua vida. I es traduirà en expressions, sempre molt púdiques i mesurades, del desig de llibertat que impregna –sempre, en l'estructura profunda; més d'un cop també en l'estructura superficial– la poesia de Marià Villangómez.

Desig amorós

Si haviem de classificar Marià Villangómez amb relació a la poesia amorosa, podríem caure en el tòpic, forjat en part per la crítica (massa escassa) que s'ha interessat per la seua obra poètica, de pensar que Villangómez és un poeta que té molt poca poesia amorosa. O, fins i tot, que pràcticament no en té.

També constituiria, des del nostre punt de vista, una visió força esbiaixada de l'obra villangomeziana. Certament, el poeta va portar amb molta discreció els seus sentiments i les seues relacions. I no en podem dir gaire cosa a ciència certa. Però podem analitzar la seua obra poètica i extraure'n lectures, que se'ns fan avinents d'una manera molt més fluida i molt més natural del que podríem pensar.

Ja al poemari *Elegies i paisatges* hi podem trobar un sonet que acaba amb els dos tercets següents:

«I sense tu, ¡que és curta la volada
del meu goig! La mesquina flamarada
manca d'ardor i s'apaga en un moment.

Perquè tu n'eres l'ànima, ara absent.
I entre el dia aliè, una altra vegada,
vaig per fondals d'etern enyorament.»

Certament, veiem molt difícil de poder interpretar, per molt que forçàssim la interpretació, que el poeta es referís a qualsevol qualitat que no fos el desig amorós, i el desig amorós envers una persona concreta, viva, de carn i os... no envers cap entelèquia. No sabem si es tracta exclusivament d'un amor platònic o no, però el desig amorós s'hi manifesta de manera prou diàfana.

Dins el poemari *Sonets de Balansat*, publicat a Barcelona l'any 1956, hi apareix un sonet elegíac titulat «Els infants», que ens forneix l'acabament següent:

«No recordem. ¿Fou nostra la delícia
d'un primer esclat? Esquerps a la carícia,
ens defugen. Per sendes van creixent

alienes, rebels a tota guarda:
una força amb el sol, el mar, el vent,
un esperit que crida, riu i esguarda.»

Que «la delícia d'un primer esclat» es pugui convertir en una mena d'esperit vigilant no implica, per descomptat, que no existís, o que fos merament imaginària, o fins i tot que constituís una mena d'invenció poètica. La transformació, a través d'un procés de sublimació, d'aquells moments, no treu ni un bri d'intensitat a la seua expressió a través del poema.

I què en diríem del sonet (titulat precisament «Sonet») que apareix a *Declarat amb el vent* (Barcelona, 1963)?

«Vull pensar sempre en tu. Plorar per tu.
Per tu, morir. Per tu, renéixer, viure.
Fugiré. Et miraré. Tornaré a escriure
versos d'amor. D'amor sóc trist i bru.»

Aquí el desig vinculat amb la pulsio amorosa s'expressa a cor obert, malgrat l'intent dramàtic amb què acaba el sonet, un intent a través del qual el poeta —de manera taxativa— intenta trobar un distanciament de l'amor que sent com a impossible, des del moment en què ell mateix es veu incapaç d'aconseguir-lo:

«Sortiré al camp. Diré a la terra: ets bella,
més que l'amor. T'estimo més que a ella.
La pau... ¿Te'n rius? No trobaré descans.»

Per molt que pugui semblar que la resignació del poeta resulta inexorable, malgrat que mai més hagi de trobar descans, de vegades s'hi obrirà una escletxa d'esperança. Al poemari *Els béns incompatibles*, publicat a Barcelona l'any 1954, hi apareix aquest pronòstic optimista:

«Veus la tristesa
d'allò a què et resignaves.
També hi vindrà la joia.»

El desig com a tòpic poètic

En alguns paratges de l'obra poètica de Marià Villangómez, el desig constitueix, senzillament, un element a tractar poèticament, un tòpic poètic. I no ho deim tant per dos versos extraordinàriament coneguts, i que han estat esgrafiats a les parets per aquells que volen canvis dràstics al nostre món, i recitats per aquells que volen convidar-nos a l'esperança, i tenguts per emblemàtics per moltes persones arreu dels nostres països («Voler l'impossible ens cal / i no que mori el desig»), sinó per l'expressió més investigadora i menys inspirada que trobam al poema «Del desig», del poemari *Terra i somni* (Palma, 1948).

Hi diu el poeta:

«Però encara que arreu es fes de nit
i busquessis en va, les mans esteses,
damunt els desenganys i les tristeses
s'alçaria el desig dins el teu pit.»

El desig constitueix l'element fonamental de la poesia, l'oxigen que li permet de respirar, la benzina que anima els enginys fins a convertir-los en matèria poètica. Fins i tot, quan un desig s'acaba, traspua una nova albada per sobre de les cendres:

«¡Oh damunt cendres nou desig fidel,
i tu, impossible afany, que de la vida
sents una veu que a un gaudi ignot convida!»

Certament, el desig poètic, expressat d'aquesta manera pura, presenta unes reminiscències molt més virgilianes. Però no per això hauríem de considerar-les menys autèntiques ni menys remarcables.

Desig de plenitud poètica

En determinades ocasions, quan la poesia de Villangómez apareix més inspirada, més alada, més complexament construïda, se'ns mostra el desig de plenitud poètica. Algunes vegades ho fa d'una manera menys clara, més boirosa, com al poema «Tot el que no diré», del poemari *Sonets de Balansat*:

«Però els llavis del vers són també muts.
Proven ara i adés –ales ardides
I pures- d'aixecar-se. ¡Ai, estremides
Clarors als ulls d'ocells alts i absoluts,

On s'eixamplen els plecs dels camps caiguts
I les ones de blau aprofundides!»

Però en altres ocasions, al mateix poemari, l'expressió del desig poètic esdevé clara i es mostra de manera molt més diàfana:

«Oh Balansat de somni, ben properes
voldria al solc del vers noves mercès,
incert delit i tempestat de res,
llum d'absència en les hores fugisseres.»

No existeix, emperò, cap tòpic poètic vinculat amb el desig que pugui competir amb força amb el desig convertit, senzillament, en el desig d'expressió poètica. Així, a «La poesia», Villangómez ens dirà:

«Aquesta vida, aquesta lluita, aquesta mort,
transformades en ritmes transparents de bellesa,
de puresa –compassos pastorals,
amb prades i un paisatge de muntanyes i núvols,
amb una tempestat i la pau que segueix,
veus mullades d'ocells, vora de rieró,
bulliciós *allegro* camperol.»

Desig èpic

Fins i tot, per a aquells a qui els ha costat, al llarg dels anys, veure desig en la poesia de Marià Villangómez, voldria acabar oferint un petit tast d'un poema extraordinari,

publicat dins el poemari *El cop a la terra* (Palma, 1962), el més «social» dels llibres de poemes de Marià Villangómez, ple de figures humanes de la seua terra, situades dins la Història.

Quina expressió més èpica del desig de plenitud que aquests tres versos esclatants!

«I a més els homes es coneixen lluitant,
i és bell vanar-se d'una força ardida,
i les armes poden prendre un estrany fulgor a les mans.»

Tot sigui dit, ara que estam en procés de recuperar la seua poesia, i que el centenari del seu naixement ha tornat a revivar l'interès per la seua obra, per mostrar que la literatura villangomeziana és extraordinàriament polièdrica, rica, diversa... i plena de desig.